

Miroslav Lamač: Muchovy známky a specializace

Zatímco mnoho článků k nedožitým sedmdesátinám teoretika a kritika Miroslava Lamače přece jen přibližuje neúnavného vykladače výtvarného umění, zdá se, že mezi filatelisty je tento vášnivý sběratel zapomínán rychleji. Snad je to tím, že známky ho uváděly do zvláštního vnitřního světa (což lze ovšem tvrdit o každém sběrateli) daleko více než že byl účasten spolko-
vého života. Souviselo to s jeho povahou. Jiří Šetlík, s kterým jsme kdysi začali akcentovat právě ony umělecké, dosud přezírané složky známkové tvorby [1], na svého dobrého přítele Lamače zavzpomínal v Literárkách: "Nechce se mi připustit, že poté, co M. Lamač zemřel (7. 1. 1992), mělo by po něm zůstat prázdné místo". Šetlík konstatoval nenahraditelnost – jako u každé osobnosti. Já tím míním, že jako historik moderního umění zapomenut nebude, což prokazuje nejen Šetlíkova vzpomínka [2].

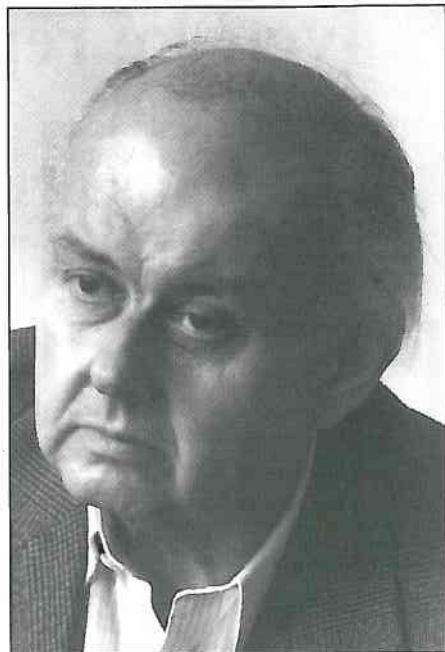
Nechci jen opráší, co zbylo v paměti, spíš se chci dobrat podstaty Lamačova silného zaujetí Alfonsem Muchou, přitažlivostí specializovaného sběratelství a potvrdit obdiv k strhujícímu stylu a češtině Lamačovy filatelistické publicistiky. Jen lidé jemu blízcí znali jeho zbytečnou přecitlivělost: "Stud za poněkud nemotorný vzhled své mohutné postavy kryl hraným cynismem odstupu od svého okolí. Kdo pronikl za tuto clonu, poznal citlivou duši Miroslava Lamače, hlubokého znalce umění, obdivovatele života a přírody" [3]. Prokousával se specializací filatelie, ale nikdy v sobě nezapřel kunsthistorika, což přispívalo "ke smysluplnému zkoumání zvoleného úseku emisní činnosti." Tvrdil o tomto druhu sběratelství, že zůstane provždy jedním ze základů filatelie "a také jednou z jejích radostí".

tí odměňujících badatelské úsilí. Ale vidím specializaci jako součinitele širších zájmů, které by měly stále zůstat v kontextu s námětem, ideou, výtvarným vyjádřením, výrobní problematikou i celým dobovým pozadím vydávaných známek" [4]. Čímž u nás, myslím, předběhl stále ještě současnou a převažující praxi.

Lamač jako noblesní nadšenec filatelie uměl aplikovat svou vědeckou metodu na specializované bádání i v rámci svých osobních kontaktů se sběrateli, s nimiž sdílel společné zájmy. Vím o těch vztazích od Rudolfa Gilberta, ze svědectví Jiřího Hečka a Pavla Pittermanna. Pittermann připomíná Lamačův ojedinělý systém zpracování a třídění informací: "...úsilí, s nímž jsme společně šli až tak daleko, že jsme vyhledávali dobové informace v denním tisku, uloženém v téměř nedostupných archivech. Pro svou práci si vytvářel široké odborné zázemí. Jeho kontakty s Jiřím Muchou a s okruhem osob sdružených kolem něj přinesly své ovoce i pro filatelistické bádání, především z oblasti vlastní tvorby Muchových známek, jak z hlediska filatelistického materiálu, tak jeho studia a interpretace. Lamač zhodnotil právě ty dobové doklady, které by jinak, považovány za méně významné, upadly v zapomnění (např. spolehlivé pro znaleckou praxi odlišil a identifikoval tisky z vůbec prvních desek pěti- a desetihráčových Hradčan, vytištěné a připravené k distribuci 18. 12. 1918). Lamač byl absolutně přesný ve vyjadřování. Jeho příspěvek k formulaci některých filatelistických pojmů, zejména pak v oblasti předvýrobních fází vzniku poštovních známek, byl ojedinělý. Byl však také nesmírně sdělný a komunikativní, o své práci uměl s elánem a obdivuhodně vyprávět, jak o tom svědčila i velká popularita jeho přednášek, pořádaných pro filatelisty".

Na světové výstavě PRAGA 88 mne racionální a obezřelý Lamač podrobně seznámil se svou sbírkou, o kterou se velmi zajímali někteří jurymani ze zahraničí [5]. Vynikající kolekce Muchových známek, zcela ojedinělá a pravděpodobně nejlepší ze všech nejvýznamnějších sbírek čs. známek ve světě za posledních pětáctiletí! P. Pittermann, který měl možnost snad všechny sbírky nejobsažněji poznat, hodnotí Lamačovo nepodlehnutí filatelistické samoúčelnosti, tak často vidané a prezentované formou přespecializovaných sbírek nejružnějších výrobních nedokonalostí. Také vzpomínce na exponát dal Pittermann přesný obsah. Mezi unikáty patřil především detailně prostudovaný materiál z fázi, kdy Mucha své známky tvořil. Některé z jedinečných návrhů nevlastní ani naše Poštovní muzeum. Sbíрка obsahovala pravděpodobně nejúplnější kolekci dnes tolik populárních spojených typů na hodnotách páté kresby Hradčan, a to i přesto, že k jejich vzniku a jejich interpretaci byl Lamač velmi kritický. Mohl si to dovolit, málokdo totiž ví, že kromě kunsthistorické vybavenosti byl také vynikajícím znalcem polygrafického řemesla v celé jeho šíři. Zcela unikátní byla sestava barevných odstínů Hradčan, mezi nimiž byly pochopitelně všechny nejvýznamnější, a to ve velkých blocích. Mezi nimi i takové, které až dosud naše odborná literatura neuvádí. Lamač je jako jediný rozpoznal a iden-

tifikoval díky tomu, že jako znalec výtvarného umění se v barvách, jejich původu, způsobu výroby i identifikaci velmi dobře vyznal. Ojedinělá byla rovněž kolekce hradčanských meziarší, a to jak nezoubkovaných, tak se soukromým zoubkováním. Pochopitelně, že sbírka obsahovala i ukázky poštovního použití Vejprtských falz a řadu dalších, sběratelsky velice hledaných položek. Obdobně ojedinělý materiál bylo možno spatřit i u ostatních Muchou navržených emisí. U emise Jan Hus to byl unikátní dokladový materiál z období vzniku a úpravy návrhu, u novových a spěšných pak ojedinělé výrobní doklady (meziarší a materiál ke studiu desek).

Počáteční půda, na které jsem se s Lamačem sešel, byla pro něho mnohem důležitější, než abychom o sobě jen věděli, že já začínám "dělat" do známek, a on že bude jejich sběratelem. Projednával jsem s ním vzkaz a přání Jana Zrzavého, týkající se názoru a podrobností o Lamačově článku, který malíře zaujal [6]. S Lamačem jsem se pak setkával příležitostně [7].

Patří sem zejména významné setkání, které trvalo celý den a pohnulo našim vzájemně nezávislým úsilím v bádání o poznacích a osudech Muchových známek [8].

Pročítáme-li dnes kriticky, co jsme následně publikovali, při veškeré skromnosti nabývám přesvědčení, že vzájemné pochopení, ke kterému jsme dospěli, věčnému tématu Hradčan a prvních známek republiky prospělo. A pokud tu vytvářím právě tuto podobiznu Miroslava Lamače, nelze přejít bez několika poznámek frankfurtské setkání a naznačit, v čem se stalo novým signálem v zájmu o Muchovo umění [9]. Nebylo to poprvé, co jsem opakoval otázku, proč on, který má příležitost jako málokdo, více nevyužívá své uměnovědné profese v teorii filatelie. Jeho odpověď jsem asi usopil zřejmě provokativní připomínkou, že postrádám Lamačovy výtvarné rozborů známek vytvořených umělci, kteří stáli na počátku čs. známkové tvorby. Týkalo se to Lamačových knih a statí, které vyšly, nebo na nich pracoval, například vynikající studie o užití a knižní grafice, ve které, byť okrajo-

vě, zařadil i ukázku prvního návrhu Holubice Jaroslava Bendy [10]. K té odpovědi jsme se dostali oklikou vzájemných otázek a odpovědí, vlastně jsme se zpovídali jeden druhému. Začal pracovat na umělecké monografii o Muchovi a svěřil mi, že v ní zhodnotí i jeho známky z výtvarného hlediska. Přijal tuto myšlenku, když četl některé mé statě. Ale na můj vrub dodal: "Pokud to má mít uvažovaný smysl, bez možnosti studia materiálů v Poštovním muzeu není důvod se o to pokoušet. Vy tu možnost máte, a využívejte". Nakonec tomu nic nebránilo, muzeum navštívil, často v doprovodu přítele – fotografa, jak mi potvrdil Jiří Hečko.

Hledám zde souvislosti, které jsem nejdříve jen naznačil ve Sborníku PM 1991. Teprve po příznivém Lamačově posouzení je považuji za součást mého a jeho dlouholetého badatelského úsilí. V rámci společného zájmu platila naše dohoda: dokud Lamač svého Muchu s jeho známkami nedokončí a nezveřejní, do té chvíle nebudu nic podstatného na toto téma publikovat. Tím ovšem není popřen fakt, že Lamač ve své poctivosti nevyužil nabídky publikovat ve Sborníku PM. Asi po pěti, šesti letech dává přednost filatelistickému sborníku a následně i "masovému" deníku [11].

Snad mi bude dobře porozuměno, když pozmním sled našich setkání až k poslednímu. Cítil jsem dluh vůči Muchově grandiózní Slovanské epopeji. Po Princezně Hyacintě (1968) jsme náměty grafického podobenství Alfonse Muchy pro známou švengsbírovskou sérii z roku 1969 vybírali v hradčanském domě u Jiřího Muchy [12]. Za dvacet let se Jiří Mucha ztotožnil s prezentací otcovy Epopeje v emisi Umění 1990. Pro tento záměr jsem pak našel pochopení u Miroslava Lamače v Chopinově ulici [13]. Zajímal se o rytce Ondráčka, který náš muchovský výběr – detail ze Slovanů v pravlasti – realizoval na čtyřkorunové známce podle barevné fotografie Jiřího Hečka [14]. Neočekávaně mi dal nahlédnout do svého nitra poukazem na Bauchovu a Ondráčkovu známku "Krasojezdka" z emise Cirkusy a varieté (1986). Ale mluvil jen o Janu Bauchovi, vyslovil jakési své vyznání ze vztahu k němu. Ve své uměnovědné práci se totiž dílem tohoto malíře téměř nezabýval [15].

Nemohu zde reagovat na všechny podněty, proto jen poznámku k tomu, co jsme s Lamačem "probírali" v křeslech letištní haly, ale nepublikovali. Úvahy směřovaly k obohacení filatelie ve dvou směrech: především k základním principům specializace, které je třeba umocňovat estetickými, výtvarnými hodnotami; za druhé, jak s ohledem na to má pracovat výstavní jury. Lamačův názor na roli a úroveň porotců lze shrnout: jsou nejen znalci a iniciátory různých přístupů k vlastnímu fungování jury, ale zpětně také ovlivňují samotné sběratele, kterým není lhostejné, jaká je míra znalostí a vzdělanosti porotců. Mysleli jsme na obohacení specializace o aspekty výtvarného umění poštovních cenin, podle Lamače zvláštního fenoménu užitého díla, do statisíců a milionů rozmnožené grafiky. Šlo o reálné představy o moderním jurymanovi, který hodnotí a včleňuje specializovanou sbírku do celku umění a kulturních hodnot té které známkové země. Když jsem sledoval Lamačův výklad, připomněl jsem vliv tvůrčích přístupů na utváření exponátů – nebát se ve specializaci ex-

perimentovat. Lamač o specializaci uvažoval prozíravěji: Aby v moderní filatelii dokázala zaujmout budoucí generaci a vůbec přetrvat. Přidal k tomu hodnoty, které dokáží odolávat konzervativnímu myšlení jurymanů. Na nich záleží uplatňovaná praxe, inovace, ale i autorita znalců a porotců, když určují pravidla, bezděčná kritéria a vzory a posuzují úroveň sbírky. Uvažovali jsme o jakési regeneraci specializace.

Neměli jsme jiné ambice než postupně zveřejnit zdokumentované poznatky. Takže dnes je známo, jak se rozvinul zájem o studijní problematiku tvorby Alfonse Muchy. Nemyslím si, že by sběratelská veřejnost byla méně zvědavá než třeba superspecializovaní znalci. Je pouze méně informována, což se netýká jen naší tematiky. A pokud v některých směrech informována je, daří se spíše jednostranným výkladům [16]. Proto se vracím k příkladu M. Lamače, který je i dnes pro mne zarytým poctivcem-badatelem. Jeho studie (1987, 1988) nabízím k porovnání s pozdější studií, kterou jsem uvedl ve Sborníku PM 1991: "Na téma Hradčan a prvních známek republiky". Není tolik známá, ale neznám spolehlivější způsob, jak naznačit, v čem se vzájemně podporují a doplňují. Ten efekt pro čtenáře – jak jsem předeslal – je silnější u Lamače: dokáže jasně psát, má schopnost "spojení jazyka vědy s tvůrčím jazykem kultury" (Tomáš Vlček). Naše poznatky mají jistou ukončenost. Protože zatím neexistuje jasně stanovený souhrn priorit, podle nichž bychom mohli činit závěry k tomuto tématu, věřím v pokračování u následující generace badatelů.

Jelikož jsem si tu předsevzal prezentovat osobnost Miroslava Lamače, končím jeho sběratelstvím: prosadilo se daleko více uvnitř svého komunikativního poslání [17]. A mají-li poštovní známka a filatelie zůstat prostředkem vzájemného sdělování, pak i nyní někam směřují: k osmdesátinám naší známky, k výstavě PRAGA 1998, a také k uvítání veskrze aktuální publikace o narušitelích, falzifikátorech našich známek [18]. Vím, nebývá to zvykem, ale nelze nevnímat, že i v této specializaci neúnavného znalce Muchovy známky dominují a naše věčné téma inspirují.

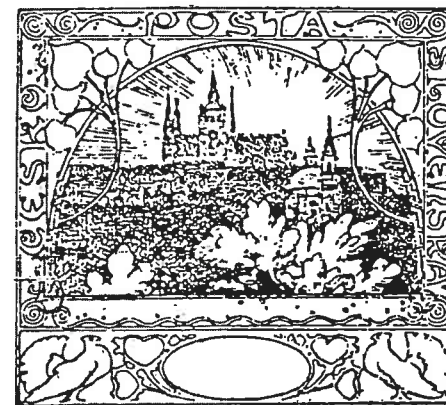
Rudolf Fischer

POZNÁMKY

- [1] J. Šetlík, v té době vedoucí sbírek moderního umění NG v Praze, šéfredaktor Výtvarné práce, člen umělecké komise vydavatele známek, věděl, oč usilovat. K výtvarné stránce našich známek napsal: "Jestliže jsme si vydobyli ve známkové tvorbě jedno z předních míst na světě, nebylo by zajisté dobré toto místo ztratit" (katalog výstavy Nejlepší čs. známka roku 1964, uspořádané v Bratislavě, Praze a Ostravě; XII. 1964 – II. 1965), což platí dodnes.
- [2] Romantice a rozmanitosti filatelie napomáhá její historie. A vše ze vzpomínkových a kritických ohlasů na jednotlivé postavy sběratelů. Pokud se sami nějak nepřipomněli (jako třeba Václav Nebeský), odkud máme čerpat, ne-li ze vzpomínek pamětníků? Do těchto nejistot zřejmě už vstoupil například Rudolf Gilbert, Eduard Herout, Bohumil Matějka, Miloslav Protivenský, ale i Zdeněk Kvasnička či Karel Láza, i Zavřel s Rektorisem, pokud se na ně dívám důvěrněji zblízka.
- [3] Jiří Šetlík: "Miroslav Lamač", Literární noviny č. 16/1998.
- [4] Miroslav Lamač: "Alfonso Mucha a naše první poštovní známky"; Sborník článků o čs. známkách, Komise čs. známky SČSF, POFIS 1987.

A. Mucha 1918

Zkusmý otisk

- [5] Katalog PRAGA 1988, Národní třída – Československo, Bb 503 "Známky Alfonse Muchy", s. 190. V mimořádně náročném mezinárodním srovnání za exponát obdržel velkou pozlacenou medaili (viz Palmáře).
- [6] O Janu Zrzavém začal Lamač publikovat koncem padesátých a počátkem šedesátých let a několikrát žádal malíře o zhodnocení svých článků. Zrzavý přičítal velký význam výběru autorů, kteří chtěli být autory jeho monografie. U většiny úvah tohoto druhu jsem asistoval a mnohé zařizoval. Lamačova stat "Symbol v obrazech Jana Zrzavého" (Výtvarné umění, 1963, č. 4, s. 137) znamenala určitý obrat v "soutěži" kunsthistoriků o malířovu přízeň. Bez poznámky nemohu přejít onu změnu jinak pesimistických úvah J. Zrzavého o jeho spolupráci s výtvarnými teoretiky ve vztahu k Lamačovi. Neměla v některých ohledech bezprostředně očekávané důsledky, příčiny čehož jsem se snažil Lamačovi ozřejmit v našich pozdějších setkáních. Obával jsem se, nezašel-li jsem příliš daleko, když jsem mu ukázal dopisy, které mi o tom Zrzavý napsal. Lamače to potěšilo a myslím, že si to nechal pro sebe. Utroasil poznámku: "Doufám, že ty dopisy nepálíte!".
- [7] Např. u Hoffmeisterů ve Spálené ul. To už jsme debatovali o známkách. Byla to skupina nepřilíš početná, ale kvalifikovaná, takže na její filatelistický vývoj to vliv mělo. Lamač připravil k vydání monografii "muže mnoha proměn": "Výtvarné dílo Adolfa Hoffmeistera", Nakl. čs. výtvarných umělců, Praha 1966. K Hoffmeisterovi připomenu, že jako předseda umělecké komise známkové tvorby napsal nezapomenutelně řadu úvah o známce a filatelii do Katalogu PRAGA 1968: Sběratel, Mladý filatelista, Známká – zachránce života, Vývoj čs. známky, Co známky přinášejí, Kvalita rozhoduje, Modernost, Sebekritika. Jaroslav Fišer, který navrl přebal, vazbu a grafickou úpravu zmíněné monografie, se tenkrát filatelisticky orientoval na známky USA. Nedávno v Merkur Revui 5/97 vyrazil své zklamání z negativního vývoje amerických známek. Nyní jsme si připomněli Lamačovo